

Arnhem, vrijdag 18 september 2009

“Einde aan straffeloosheid”

Verklaring in het panel, van
mr. G.J.M. Corstens, President van de Hoge Raad der Nederlanden

Het thema van vandaag “Bridge to the future” waarover de president van het Internationaal Strafhof zo-even ook heeft gesproken, heeft alles te maken met het streven naar een betere wereld. Ik ben geen econoom noch een socioloog en nog minder een futuroloog, maar wel een jurist. Een jurist kan misschien iets zeggen over de bijdrage die het recht zou kunnen leveren aan een betere wereld. Door ervaring wijs geworden: het lijkt me niet raadzaam een utopie na te streven. Die utopie zou zijn een wereld waarin alom vrede heerst en waarin de waardigheid van de mens alom wordt gerespecteerd. Maar wel kan het zinnig zijn na te denken over de wegen waarlangs iets minder onrecht en iets meer vrede kan worden bereikt.

Op mijn werkkamer op de Hoge Raad hangt een portret van Hugo de Groot, van de hand van Van Ravesteyn uit de 17^e eeuw. Hugo de Groot kijkt over mijn schouder mee als ik achter mijn toetsenbord zit. Bij de voorbereiding van deze woorden realiseerde ik me weer eens dat Hugo de Groot datzelfde besef van relativiteit moet hebben gehad. Hij schreef immers over het recht van oorlog en vrede. Dus ook over het oorlogsrecht, daarmee erkennende dat oorlog een realiteit is, maar tegelijk ook erkennend dat met oorlogen het recht niet helemaal van het toneel verdwijnt.

Een klassieke rol van het recht is het brengen van orde, orde in de samenleving, orde in de omgang van burgers met elkaar, orde in de omgang van de overheid met de burger. Daarnaast kan het recht ook bijdragen aan het scheppen van een iets betere wereld. Welke zou de bijdrage van het recht aan een betere wereld kunnen zijn? Ik denk dat het recht een belangrijk aandeel kan leveren aan het scheppen van betere condities voor menswaardig leven. Het begrip menselijke waardigheid speelt dan een centrale rol. Die menselijke waardigheid is de basis van het begrip mensenrechten.

In een moderne samenleving die niet gefundeerd kan zijn in een goddelijke hiërarchie, vormen de mensenrechten de basis van het samenleven. Zonder deze kan er geen goed samen-

leven zijn. Die mensenrechten omvatten onder meer de erkenning van het recht op leven van iedereen, van het recht op lichamelijke integriteit, van het recht op fysieke vrijheid. Op sommige mensenrechten mag onder strikte condities inbreuk worden gemaakt: zo mogen verdachten voor en na een veroordeling gevangen worden gezet. Maar dat mag niet zo maar.

Bij het thema mensenrechten kan men vanuit een juridische invalshoek denken aan de mensenrechten die zijn erkend door en neergelegd in internationale verdragen, zoals het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens en het Internationaal Verdrag inzake Burgerrechten en Politieke Rechten. Deze verdragen hebben - ook in Nederland - een belangrijke plaats.

Mensenrechten worden daarnaast weerspiegeld in onder meer de strafbaarstelling van wat ik hierna internationale misdrijven zal noemen: oorlogsmisdrijven, misdrijven tegen de menselijkheid en genocide. Met die strafbaarstellingen wordt tot uitdrukking gebracht dat iedereen aanspraak kan maken op zijn mensenrechten, op zijn fundamentele rechten en wel in die mate dat miskennis ervan met bestraffing kan worden bestreden. Daarmee wordt de ultieme sanctie die we in ons recht kennen, de gevangenisstraf, in stelling gebracht.

Strafbaarstelling is één ding, daadwerkelijk bestraffen is iets anders. Bestrafen veronderstelt dat er wordt opgespoord en dat de plegers internationale misdrijven voor een rechter worden gebracht. Dat kan een nationale rechter zijn. Er ontstaat echter een probleem indien de nationale overheid betrokken is bij het begaan van het misdrijf. Opsporing en vervolging door diezelfde nationale overheid zullen dan niet zo gemakkelijk plaatsvinden.

Als de nationale overheid niet is betrokken, zal dit gemakkelijker zijn. Zo houdt Nederland zich ook bezig met opsporing en vervolging van elders door Nederlanders of inmiddels hier te lande verblijvende vreemdelingen gepleegde internationale misdrijven. De zaak van de Nederlandse zakenman die chemicaliën leverde aan het bewind van Saddam Hussein is daarvan een voorbeeld. Die chemicaliën werden gebruikt voor de productie van chemische wapens die daadwerkelijk werden ingezet en waardoor zeer velen vaak zwaar verminkt raakten.

In Nederland is een speciaal team belast met de opsporing en vervolging van internationale misdrijven: het Team Internationale Misdrijven. Om u beter een beeld te geven van de situatie in Nederland met betrekking tot internationale misdrijven: in 2008 waren 7 zaken onder de rechter, terwijl er verder nog 32 zaken waren waarin oriënterend- of opsporingsonderzoek werd gedaan. Aan de hand van de resultaten van dit onderzoek zal worden beslist of ook deze zaken ook aan de rechter zullen worden voorgelegd.

Toen ik studeerde en nog jaren daarna zou de bewering dat we binnen afzienbare tijd internationale tribunalen zouden hebben die zich met internationale misdrijven zouden bezig houden, tot grote hilariteit hebben geleid: het was een utopie en niet meer dan dat. We wisten van de tribunalen van Neurenberg en Tokio, die na de Tweede Wereldoorlog belangrijke politieke en militaire leiders van Duitsland en Japan berechtten. Maar dat deze voorbeelden nog ooit eens zouden worden gevolgd, nee, dat was een luchtkasteel. En dan komen na vele jaren toch internationale straftribunalen opzetten, zoals het Joego-Slavië-tribunaal en natuurlijk het niet tot één geografisch gebied beperkte Internationaal Strafhof. Ik zie dit als een enorme verworvenheid. Het ondenkbare is waar geworden.

Maar of dit betekent dat er ook een einde komt aan de “impunity”, aan de straffeloosheid van plegers van internationale misdrijven, dat is de vraag. De grote opgave voor het recht is de bescherming van fundamentele rechten vorm te geven door daadwerkelijk op te sporen en te vervolgen. Het recht zal daartoe soms tegen heersende politieke stromingen in in stelling moeten worden gebracht. Ik herinner aan de kritiek die over het Internationaal Strafhof neerdaalde toen een arrestatiebevel was uitgevaardigd tegen de Soedanese leider Bashir. Datzelfde kan zich overigens ook bij berechting op nationaal niveau voordoen. Het kan soms slecht zijn voor bijv. internationale handelsbetrekkingen om bepaalde figuren die zich hier te lande bevinden aan vervolging bloot te stellen. Dan zal moeten blijken of het recht zijn loop kan hebben of dat degenen die uiteindelijk verantwoordelijk zijn voor vervolging en opsporing het hoofd buigen onder de druk van handels- of andere belangen.

Dit alles wil overigens niet zeggen dat ik mijn ogen sluit voor de keerzijde die opsporing en vervolging van internationale misdrijven soms kan hebben. De start van een procedure door een internationaal gerecht tegen een nog zittende dictator kan bijvoorbeeld niet alleen positieve, maar ook negatieve effecten hebben. De betreffende dictator kan het gevoel krijgen dat hij niets meer te verliezen heeft en dat hij zich daarom ook niets meer hoeft aan te trekken van internationale kritiek en druk. Het effect hiervan kan zijn dat de burgerbevolking nog meer onder zijn bewind te lijden krijgt dan al het geval was. Dit zeer ongewenste effect kan en mag men niet veronachtzamen.

Toch geloof ik in de heilzame werking van een consequente, stelselmatige vervolging en berechting van plegers van internationale misdrijven, waar zij zich ook bevinden en waar zij hun misdrijven ook gepleegd hebben. Deze vervolging en berechting zal een afschrikwekkende werking hebben ten opzichte van potentiële plegers van internationale misdrijven. Aan de andere kant zal het op grond van andere belangen – hoe legitiem deze ook zijn – afzien van vervolging en berechting van plegers van internationale misdrijven het effect hebben dat potentiële plegers van internationale misdrijven denken dat zij ongestoord hun gang kunnen gaan.

De internationale gemeenschap is al een eind op gang met de opsporing, vervolging en berechting van de plegers van internationale misdrijven. Natuurlijk, er valt nog veel te verbeteren. Maar juist de snelle ontwikkelingen in het verleden maken dat ik met groot vertrouwen en optimisme kijk naar de toekomst; een toekomst waarin weer nieuwe stappen zullen worden gezet, zodat het uiteindelijke doel: een einde aan de straffeloosheid, steeds dichterbij komt.